

«...i un posat ferm menysprea angoixes importunes...»

JOSEP-MARIA TERRICABRAS
Membre de l'IEC
(Secció de Filosofia i Ciències Socials)

Aquest vespre la meva primera paraula ha de ser d'agraïment per la confiança que el president m'ha fet, en nom de l'Institut, quan m'ha encarregat el discurs patriòtic d'enguany en aquesta vigília solemne de l'Onze de Setembre, justament en l'any del tricentenari de la presa de Barcelona per l'Exèrcit borbònic i gairebé dos mesos abans de la data històrica del 9 de novembre en què, tres-cents anys després, els catalans serem convocats a expressar democràticament la nostra voluntat política sobre el futur de Catalunya.

He triat com a títol de la meva intervenció un vers del poema «L'arribada», del llibre *El cop a la terra* que Marià Villangómez va publicar per primera vegada el 1962. És un poema preciós i em permetré ara de llegir-ne sencera la penúltima estrofa, que és la que conté el vers esmentat, i a l'interior de la qual el vers adquireix tot el seu sentit.

Passa el núvol alat i l'estrella vigila,
munten forces ocultes en roca, saba o sang,
un fum com de misteri enllà es gronxa o amenaça.
Però el crit de la terra als seus solcs us rebat,
i una vella cultura, perfecta en els seus límits,
té respostes precises per a justes preguntes,
i ara i adés s'estén una il·lusió nova,
i una festa es fa lloc, senzilla, entre exigències,
i un posat ferm menysprea angoixes importunes,
i, elemental, la vida té un gust immediat,
i un cor, al capdavant, a un altre cor s'assembla.

M'ha semblat que era bo posar la meva reflexió a l'empara d'aquests versos perquè en ells podem trobar alguns dels desassossecos i de les conviccions que també ara precisament configuren el sentiment patriòtic i polític de moltíssims catalans. Si la biologia és el rellotge que marca l'hora de la nostra vida personal, la història marca el temps de la vida col·lectiva. I sovint és en la poesia, en la literatura o en la filosofia (que es basen més en coneixement que en coneixements) on es poden trobar els millors impulsos d'aquests batecs col·lectius expressats al llarg de la història de formes ben diverses.

El poeta ens recorda aquí que hi ha «forces ocultes» i fums «com de misteri» que amenacen, però també ens diu que s'hi oposen «el crit de la terra» i la «vella cultura», que «té respostes precises per a justes preguntes». I comença cadascun dels darrers cinc versos de l'estrofa amb la conjunció *i*, que vol indicar, de manera insistent i ben lligada, de quina manera es manifesten aquestes respostes precises: amb una il·lusió nova, amb una festa senzilla però exigent, un posat ferm —i ara he de repetir literalment els dos últims versos del poeta perquè jo no ho sé pas dir millor—, «i, elemental, la vida té un gust immediat / i un cor, al capdavant, a un altre cor s'assembla». Certament, a la vida, és constant la tensió entre, d'una banda, les forces ocultes i els fums misteriosos, i de l'altra, la terra i la cultura. Però hi ha moments en què aquesta tensió esdevé més aguda i, doncs, més exigent, més urgent. Ara som en un d'aquests moments. És llavors quan, per tirar endavant, per continuar assaborint el gust immediat de la vida, cal que un posat ferm menyspreï angoixes importunes. Perquè fins i tot d'angoixes, n'hi ha d'oportunes i d'importunes.

L'angoixa, però, sovint ve precedida per la por, que li serveix de base i d'aliment. Fa temps que l'extensió de la por, la creació de pors cada cop més intenses i variades, s'ha convertit, en molts àmbits de la nostra vida, en una arma de destrucció massiva de la ciutadania. El procés d'emancipació nacional i estatal que viu el nostre país, un procés a favor de la llibertat col·lectiva, també rep atacs i un ruixat constant d'amenaques per mirar d'inculcar por en els ciutadans i aconseguir que així abandonin els seus objectius polítics. La por és, certament, una arma poderosa —i, evidentment, indemocràtica, innoble— que sempre vol aconseguir el menyscabament i la consegüent submissió dels altres. En les setmanes i mesos que vindran, les pors poden donar pas a angoixes profundes i paralitzants, a angoixes que, com al poeta, a mi em semblen angoixes importunes. Per això, ara voldria dir breument alguna cosa que ajudi a desemmascarar l'estratègia política de la por, perquè si espantem les pors, si les desestabilitzem, ja haurem avançat molt en la desactivació de l'angoixa, que n'és l'expressió més crua, més dura, més fonda.

La por només es combat quan se'n combat el context en què es crea i apareix. I és que la por no és ben bé una cosa. Això no significa, és clar, que no sigui res o que no existeixi. (No ens fem mai de cap filòsof que negui les evidències.) Certa-

ment, els humans tenim por o, millor dit, tenim pors, molt diverses, sovint canviants, que ens fan patir i, de vegades, molt. La por no és, doncs, no res. Ara bé, també és cert que no és una cosa que resulti identificable, que s'hagi d'anar a descobrir en algun lloc —per exemple, en el nostre interior— o que es pugui trobar o extirpar de manera autònoma. Les pors són condicions de la nostra vida, les pors són experiències en què ens trobem i que volem eliminar, reduir o minimitzar.

De fet, la por és construïda, tal com és construït el context en què pot viure i arrelar. I és que massa sovint confonem l'*objecte* de la por amb la *causa* de la por.¹ La distinció entre *objecte* i *causa* em sembla aquí una distinció molt important. I és que ens pensem que, com que una cara, un llamp o un soroll ens fan por, ells són també la *causa* de la nostra por. Però no és pas necessàriament així. La cara, el llamp o el soroll són, com qui diu, la *direcció* que pren la por, ja que la nostra por es dirigeix cap a ells. La causa que allò ens faci por, però, no és allò mateix, sinó *el que se'ns n'ha dit*, el que n'hem après, la connexió que se'ns ha ensenyat a fer-hi. Perquè la por no és un fenomen natural —si ho fos, tots els temps i totes les cultures tindrien les mateixes pors—, sinó que és una reacció cultural, que no s'ha de confondre amb l'espant instantani que ens produeix un tro o una apagada de llum, perquè aquest és un espant —de sorpresa, no de por— que és, certament, ben natural. Els nostres pares, els nostres mestres, els líders socials, els mitjans de comunicació ens ensenyen a tenir por, ens fan descobrir quines coses ens han de fer por i quines no. I nosaltres mateixos desenvolupem capacitats d'espaiardiment i aprenem pel nostre compte a tenir pors.

Això explica que tots entretinguem pors ben poc raonables —vull dir, sense gaire context—, però que alhora visquem en contextos propicis a la por sense, en canvi, tenir-ne. Alguns compatriotes s'espanten i s'atribolen quan senten veus insensates que els diuen que la independència de Catalunya els faria perdre la pensió, els invalidaria els títols universitaris, els impediria que anessin per Nadal a casa de la seva família espanyola, o que deixaria el país flotant com un ectoplasma pels espais siderals —evidentment, extraeuropeus—, com un país en pena, penant pels seus pecats. (Quines pors tan ridícules! Em recorden les que, a les Fires de Girona, vol fer el tren de la bruixa que, de fet, no fa por sinó que més aviat acaba fent pena i riure.) Si els compatriotes que senten aquestes coses són molt espantadissos, potser són els que també s'espanten quan creuen que el seu poble, Madremanya, Miravet o Sant Jaume de Frontanyà, és a la llista d'Al-Qaeda per ser atacat properament, o quan es pensen que els extraterrestres els atacaran amb dissimulació després d'haver fet vistosos trajectes i aterratges en vehicles que van i vénen capriciosament. De vegades són aquests mateixos compatriotes esporuguits els que, en canvi, de manera prou sorprenent, no tenen por davant la reculada

1. Vegeu Ludwig WITTGENSTEIN (1983), *Investigacions filosòfiques*, § 476.

política, cultural i econòmica de la Catalunya autònoma, ni en tenen quan veuen que els seus fills i néts ja no podran, si volen, quedar-se aquí fins a la mort, sinó que hauran d'abandonar el país per trobar una feina incerta nord enllà, on la gent qui sap si no continua essent neta i noble, culta, rica, lliure, desvetllada i feliç. Aquesta dissintonia poruga es manifesta en molts altres àmbits, com quan algú que ja té tres panys a la porta n'hi posa un quart, sense que mai en el seu barri hi hagi hagut alarma per robatoris i quan, en canvi, no pren cap tipus de precaució en les seves relacions sexuals promíscues, tot i saber, fins i tot per coneixences directes, que el risc de contagi greu és important.

Certament, la majoria de les nostres pors són construïdes o evitades amb tota la (mala) intenció. Tant les pors com les angoixes que es desenvolupen a partir d'elles formen part, inevitable o no, de la nostra existència, individual i col·lectiva. Les angoixes, però, són un malestar més profund, psíquic però també físic, perquè hi ha estats d'angoixa causats pel medi físic o per l'absoluta inevitabilitat d'un esdeveniment més o menys proper, com ara la mort. Aquestes són angoixes absolutament empipadores, però són angoixes oportunes, senzillament perquè toca tenir-les, perquè en algun cas és fins i tot inevitable que es tinguin. (L'*angor* profund, físic, arriba a ser diagnosticat com a «angor pectoris», és a dir, com a angina de pit, que ve sense que ningú l'encarregui.)

En tot cas, l'angoixa és la manifestació de la impotència davant un perill imminent, real o suposat. Per això, provocar angoixa, crear impotència, és una acció cruel però també molt eficaç i poderosa per influir i condicionar la conducta dels altres. Precisament quan l'angoixa és construïda, intencionada, malintencionada, és quan som davant una angoixa que ha de ser declarada importuna, perquè ni respon a un enfrontament necessari amb la realitat, per dur que sigui, ni afavoreix un possible enfortiment de la vida, de la lluita per la vida. I és que quan l'angoixa pertany realment a la vida i no és fictícia, quan l'angoixa és oportuna, llavors ha de servir per afavorir la vida, no per destruir-la, no per pansir el pobre humà, que hi quedarà captiu i desarmat.

És per saber assumir les angoixes reals i per poder foragitar les importunes que convé precisament cultivar «un posat ferm», contrari a un posat tou (literalment indolent), però també a un posat rígid (inflexible i inclement). Un fet recent de transcendència nacional ens pot servir d'exemple i de vacuna fins al 9 de novembre, perquè fins llavors —i més enllà, és clar— hauríem de ser capaços d'adoptar un posat ferm en la nostra vida pública. El fet de transcendència a què em refereixo, el fet detonant de moltes reaccions és la declaració de culpa del 25 de juliol de l'expresident Pujol. L'eco detonat, però, és l'abordatge intel·lectual i polític que alguns —bastants— n'han fet. Personalment, valoro de manera molt negativa aquells fets autoinculpats, que encara no sabem si aniran acompanyats d'altres d'igualment greus, o potser més i tot. No em sembla, però, que això em pugui

portar —ni en aquest cas, ni en cap altre— a una desvaloració completa, radical, total de la vida i de l'obra de qui s'ha autoinculpat. Tanmateix, és interessant observar que alguns que, amb una adhesió de to gairebé religiós, havien exalçat sense matisos l'expresident ara coincideixen amb alguns que, adherents a una altra confessió, fins ara ja n'havien rebutjat fins i tot l'ombra. S'han ajuntat, doncs, fidels de diverses confessions i han tornat a adoptar un posat rígid —alguns capgirant l'anterior, d'altres confirmant-lo—, un posat que ara és omniincriminant, un posat que, de fet, encara ignora pràcticament tots els fets però que ja és decididament inclement i inhumà —com si fos un programa de televisió baladrer—, un posat que bàsicament està —com hi havia estat abans— al servei de les pròpies passions i que els qui l'adopten no voldrien pas que es tingués un posat semblant amb ells, en cap àmbit de les seves vides. Tothom accepta que el posat ferm no és *indolent*; molts, però, no tenen en compte que tampoc no és *inclement*.

El veritable posat ferm és el dels que van pel món sabent que res ni ningú no els salva o els condemna, per moltes pors i angoixes que s'arribin a generar, perquè els ídols els fabriquem nosaltres i les amargors i els desenganys, també. És el posat ferm dels que saben que s'ho han de guanyar tot cada dia, que allò que realment mou un poble són, tal com diu el poeta, la terra i la cultura, les il·lusions noves, el gust immediat de la vida i els cors que s'assemblen.

Nosaltres haurem de vèncer encara moltes dificultats. Haurem d'escalar autèntiques muntanyes, fins i tot haurem de superar pujols però, sobretot, ens haurem de superar a nosaltres mateixos constantment. En un Onze de Setembre tan crucial com aquest, em sembla especialment patriòtic que ens disposem a allunyar les darreres pors i les angoixes importunes, però que estenguem també aquesta disposició cap a nosaltres, és a dir, que també estiguem disposats, sense miraments, a tenir tota la por oportuna que calgui de nosaltres mateixos i, per tant, que no solament vulguem tenir cura *de* nosaltres sinó que tinguem també molt de compte *amb* nosaltres, no fos cas que, amb adoracions impertinents i amb menyspreus impropis acabéssim fomentant angoixes importunes. I és que el menyspreu que, de fet, ens recomana el poeta també ha de ser un menyspreu autocrític, també s'ha de convertir en el menyspreu de les nostres pròpies importunitats.

En aquesta hora, també força solemne, la pàtria ens demana, a través del poeta, que tots adoptem un posat ferm, no pas tots, és clar, el mateix posat, però sí que tinguem tots la mateixa fermesa en el nostre posat. Perquè si el posat és ferm i vigilant també estarà fet de debat serè i d'autocrítica honesta, que són, al capdavant, la millor manera de foragitar les pors infligides i les angoixes importunes. Les persones i els pobles esporuguits i angoixats s'esgoten a si mateixos en l'autorepressió ineficaç, en l'entotsolament paralitzant. Només les persones i els pobles que tenen llibertat d'esperit són els que caminen alerta i alertant els altres, perquè saben que la causa de la llibertat és la seva. Sí, un posat ferm menysprea angoixes importunes.

Amb posat ferm hem d'arribar junts a conquerir la llibertat perduda i a assegurar-la i fer-ne festa. El país nou que volem ha de fer possible que tinguem respostes precises per a justes preguntes.

Llavors, el posat serè, autocrític i solvent, joiós, democràtic, perseverant en la il·lusió i l'esperança, lliure de càrregues importunes i també benhumorat, ens farà adonar a tots de com s'arriben a assemblar els nostres cors diferents. I llavors arribarem junts a la meta. Llavors ja hi serem. Potser ja hi som.

Visca Catalunya lliure!

Josep-Maria Terricabras pronunciant el discurs patriòtic, al pati de la Casa de Convalescència, seu de l'IEC (2014).

Josep-Maria Terricabras i Nogueras (Calella, 1946) és doctor en filosofia i ciències de l'educació per la Universitat de Barcelona i per la Universitat de Münster (Alemanya). Ha fet estades d'investigació a la mateixa Universitat de Münster, al Saint John's College (Cambridge) i a la Universitat de Berkeley (Califòrnia). És catedràtic de filosofia a la Universitat de Girona, on és director honorífic de la Càtedra Ferrater Móra de Pensament Contemporani. És especialista en filosofia contemporània, concretament de l'obra de Ludwig Wittgenstein. Ha estat l'introduïdor als Països Catalans del projecte «Filosofia 3/18 (*Philosophy for children*)» i ha dirigit l'actualització del *Diccionario de filosofía*, de Ferrater Móra. És assessor de la *Revista de Catalunya* i membre del consell assessor de revistes com *Idees*, *En-rahonar* i *L'Espill*. L'any 2000 va rebre la Medalla Narcís Monturiol al mèrit científic i tecnològic de la Generalitat de Catalunya. D'altra banda, és president del Comitè de Seguiment de la Declaració Universal de Drets Lingüístics, membre de l'Assemblea Nacional Catalana i, des del 2014, president del grup de l'Aliança Lliure Europea al Parlament Europeu. Ingressà a l'IEC el 1995.

* L'acte inclogué la interpretació musical d'Àurea Quartet —amb Marta Cardona, violí; Laia Besalduch, violí; Anna Mayné, viola; Oleguer Aymami, violoncel, i Laura Sintes, rapsoda—, que representà la peça «Vistes al mar» (1920), d'Eduard Toldrà, i dos poemes de Joan Maragall: «La ginesta altra vegada» (*allegro con brio*) i «Allà a les llunyanies de la mar» (*lento*). Es clogué la sessió amb el cant d'*Els segadors*.